

Ženy a muži v časopisech pro ženy: role, perspektivy, výrazové stereotypy

JANA HOFFMANNOVÁ

(Praha)

Specifickou odnož stylu publicistického, event. reklamního představuje dnes styl bulvární; a specifickou „podmnožinu“ stylu bulvárního představuje styl ženských a dívčích časopisů, periodik určených ženským čtenářkám (jde zřejmě o tiskoviny značně oblíbené, neboť jejich počet se aspoň v současném českém prostředí neustále zvyšuje). Různým aspektům tohoto „substylu“ byla v české lingvistice v poslední době věnována nemalá pozornost, např. v pracích S. Čmejkové (1996, 1997 aj.), L. Saicové Římalové (2000, 2002) či J. Hoffmannové (2003, 2004). Zde se chci soustředit na to, jak jsou v těchto časopisech modelovány rodové diference a vztahy mezi muži a ženami. Je zajímavé sledovat, jak jsou v textech pro ženy označováni/y představitelé/představitelky obou rodů, jaké tradiční výrazové stereotypy se tu uplatňují a jaké zde vznikají novější automatizace; nakolik se muži a ženy s těmito stereotypy identifikují a nakolik je odmítají; jak se tu prosazuje dominantní ženská perspektiva, ženské vidění světa, a v tomto kontextu spíše do pozadí odsunutá perspektiva mužská.

Ženské časopisy jsou většinou redigovány ženami; jak tedy ženské autorky a redaktorky vidí a označují muže, a jak samy sebe? Ke skutečně archaickým, ale houževnatě přežívajícím rodovým stereotypům patří prezentace muže jako *dobyvatele, lovce*, event. *svůdníka*; a dále muže jako *vůdce, tyrana, násilníka*... Obě tyto polohy v mnoha případech splývají a druží se k nim ještě označení jako *tvrdšák, drsník, deptač, ranař, bouhač, macho/mačo, bouřlivák, rebel, lev salonů, balič, playboy, gigolo*... Nenápadně pozitivní, umírněná ženská hodnocení typu *frajer, fešák, hezkej kluk, sympatickej chlápek* jsou rozhodně v menšině. Ostatně asi nejfrekventovanější označení muže v těchto textech je *chlap*: u hvězd showbyznysu –

populárních žen se neustále sleduje, zda (*už*) *má/nemá chlapa*, předpokládá se, že *bez chlapa dlouho nevydrží...*

Je zajímavé, že k nepříliš pozitivně hodnocenému „rubu“ mince, jakým je muž násilník, „ranař“, se pojí jako líc další pozitivní stereotyp vyvěrající z ženské perspektivy: ženy oceňují, že takový muž je schopen je *ochránit*, že se o něj (resp. o jeho *ramě, rameno*) mohou *opřít*. . . *Silný, velký, pořádný chlap, nabušený svalovec s vymakaným tělem a vypracovanými pažema* (který event. *vypadá jako golem*) je od toho, aby se ženy zastal; ženy jsou na něj hrdé, i když kvůli nim někoho nevybíravě zmlátí nebo agresivně napadne, jsou spokojené, že jejich partner *není srab*. . . A také muži tuto perspektivu ochotně sdílejí:

Působí tak křehce, že u mě vyvolává touhu pořád ji ochraňovat.

Tuhle ženskou miluju. Zahrmu ji pozornostmi, něžnostmi, polibky. Postarám se o ni, ochráním ji jako správný chlap.

Zdá se, že takto modelovaná představa muže v ženských časopisech naprosto převládá; jen nesměle tu zní hlas žen, které hledají u muže např. také citlivost, něhu:

Přitahují mě muži, kteří vypadají napohled drsní, ale v jádru jsou velice něžní a křehcí.

Když se stane svědkem bezpráví, promluví jeho tvrdé pěsti. Pak se vrátí ke své plachosti a inteligentnímu humoru. Není to bezhlavý ranař, ale citlivý společník. Vypadá jako bouchač, drsný rocker, ale ve skutečnosti je jemný, vzdělaný, citlivý člověk.

Ano, na této kontrastní modelaci muže-partnera určitě něco je; vždyť např. „kontrast něžného Romea a tvrdého vojáka kdejakou ženskou dostává do kolen“. Jen málokterá žena zřejmě zajde ještě dál – až k porušení stereotypů a k narušení tradičně zafixované, byť i velmi labilní hranice mezi oběma rody:

Bezbranní muži jsou zajímavější a ženám rozumí mnohem víc.

Je extrémně citlivý, pozorný, vnímavý. Má v sobě něco, co mají jen ženský.

V tomto případě dochází až k inverzi typizovaných rolí: takto charakterizovaní muži pak probouzejí ochranné sklony v nejedné ženě. Přesto však nejspíš – aspoň v okruhu čtenářek ženských časopisů – platí, že „málokterá ženská pálí za hodným chlapem“.

A jak jsou v ženských magazínech prezentovány ženy? Asi nejvíc frekvencovaných výrazů (od tradicionalistických stereotypů až po výrazy módní) je spojeno s archetypem založeným nepochybně především na mužském hodnocení – se ženou jako symbolem sexu. Sex symbol (psáno *isexsymbol*), *sexbomba*, *sexy hvězda*, *sexy dračice*, *sexy blondýna*, *bohyně krásy a sexu*, *žena s dráždivým*

sex-appealem. Samice, sexice, smyslná kráska. Vamp vyznačující se vyzývavou ženskostí. *Femme fatale* (osudová žena), *požiračka mužů*. *Atraktivní kráska, kost, kus, pořádný kus ženský; ženská, která má co ukazovat*. (Mimochodem, je už asi zjevné, že protipólem výrazu *chlap* je v těchto textech *ženská*; je velice častý, užívají ho i ženy samy o sobě - pokud o sobě nemluví jako o *holkách* - a nenese v těchto kontextech žádné pejorativní či degradující konotace). Emblémy těchto žen se s časem příliš nemění: stále jsou to např. *odvážné výstřihy, bujné poprsí (bujné křivky), poodhalená ňadra, průsvitné topy, síťované punčochy, jehlové podpatky, sexy tělo* apod. Úplně opačný prototyp pak představuje žena toužící opřít se o rameno výše zmíněného muže-ochránce: *křehká kráska, něžná dívka plná smí, něžně ženská bytost s éterickým vzhledem*. Tyto dva modely, zřejmě dohromady skládající „*das ewig Weibliche*“, bychom mohli donekonečna hledat v literatuře, filmu, divadelních hrách, operách atd.; je to v Bizetově opeře svůdná a vábivá Carmen a protíní něžná domácká Micaela; v opeře Dvořákově Cizí kněžna hravě vítězí nad éterickou Rusalkou; v Jiráskově Lucerně jiná kněžna, snažící se odloudit mlynáře skromné Haničce; v nejslavnějším českém filmu pro pamětníky Kristián světácká Zuzana, vamp ztělesňovaný samozřejmě herečkou Adinou Mandlovou, a jako její konkurentka plačtivá puťka domácí, Mařenka hraná něžnou a křehkou Natašou Gollovou... Ta už je ukázkou toho, jak se může v mužských rukou z *ženy-trofeje*, z oné něžné *krásky v nesnázích* stát to, co pak muži pohrdavě označují *husička, slepice, stiháčka* apod. Svár dvou modelů však může vyústit i v jejich kombinaci, propojení; v ženských magazínech, i v různých radách a doporučeních pro čtenářky, se nezdálo by setkáváme s formulacemi typu *vyzývavě ženská i sladce nevinná; sladce nevinná, holčiči a zároveň rafinovaně ženská; něžná, smyslně nevinná a přitom neodolatelná; dráždivě vyzývavá a přitom panenská*. Úspěch bude mít zaručeně ta, která dokáže být *přirozená, vkusně roztomilá, nevinně protřelá*.

Ještě poznámku ke střídání jednotlivých stereotypů a výrazů s nimi spojených v historické perspektivě, na časové ose. V dnešních magazínech se sice ještě tu a tam mihnou *uličnice* nebo *divošky*; evokují však spíše retro atmosféru meziválečného období, 20. a 30. let 20. století, první Československé republiky s jejími filmy, dívčími a ženskými romány... Na počátku 21. století jsou zřejmě adekvátními ekvivalenty pro označení tohoto typu ženy např. *rebelka, drsňačka*, nebo třeba i *tvrdá rockerka*.

Stereotyp „slabé ženy“, pasivní bytosti, které vyhovuje být závislá na muži a odané se opírat o jeho rámě, se zdá být daleko méně nadčasový než typ „*femme fatale*“, a v dnešní femininismem tak či onak poznamenané době už působí značně

neživotně. Přesto je zřejmě pevnou, stabilní součástí ženské perspektivy a jsou s ním spojovány pozitivní konotace:

Tím, že se choulí na jeho rameno, ukazuje svou zranitelnost.

Přitahuje pořádného chlapa, protože se stále hroučí.

Cítí se za svou něžnou přítelkyni zodpovědný, a jí jeho ochranné a také trochu majetnické vlastnosti velice imponují.

Byla pro něj schopná čehokoliv, přesto jí byl často nevěrný.

Visela na něm stejně oddaně jako jeho minulé partnerky.

Neumí a nechce využívat muže, všechno bere přes srdce.

Neumí si představit, že by byla muž. Je ráda takovou ženou, jaká je, a využívat muže neumí.

A extrémní vyjádření závislostního vztahu (ve stylu „Červené knihovny“, který ostatně sledovaným časopiseckým textům není cizí):

Kvůli jeho nevěře se jí zhroutil svět, sáhla si na život, chtěla se zabít.

Tyto pasivní, závislé ženy však někdy dokážou vyvinout netušenou iniciativu, aby získaly nebo si udržely muže-partnera. Potřebují se „ukázat před kluky“, „předvést příteli“, „dokázat první lásce, že je šikovná kuchařka...“.

Chce se stát ženou v domácnosti, rozmazlovat svého přítele. Dala se proto zapsat do kurzů vaření.

Některé ženy si ovšem nejsou tak úplně jisty, zda je taková poddajná vstřícnost vůči partnerovi tou nejhodnější strategií; někdy se proti tomuto modelu vzbouří, pak toho případně litují:

Postavila nevěměmu příteli kufry za dveře a dodnes neví, jestli to bylo dobře. Možná měla být milejší, víc mluvit, uvařit skvělou večeři, změnit účes, být pozomější... možná... Anebo taky ne.

V současné době se však pochopitelně vyskytují už i ženy, které tento staletí přežívající model, roli „maminky od plotny“ kritizují; a jistě nikoho nepřekvapí, že je mezi nimi jeden z největších „sexsymbolů“ posledních desetiletí – Madonna. Takto vysvětluje motivaci, která ji vedla k napsání vlastní pohádkové knížky:

V pohádkách jsou hrdinky strašně pasivní, neposunu jí děj kupředu, prostě se jen objeví, jsou krásné, princové jim řeknou, že si je chtějí vzít, a potom žijí šťastně až do smrti... ale nikdo se jich nezeptá, co samy chtějí.

A to už nás přivádí k asi nejvýraznější perspektivě, z níž dnes pohlíží ženy samy na sebe; k perspektivě, která souzní s dlouholetým emancipačním úsilím žen,

s jejich snahou o nezávislost a svébytnou společenskou realizaci. Z příkladů, jež uvedu dále, bude ovšem patrné, že dikce ženských magazínů tuto perspektivu značně deformuje, banalizuje, někdy posunuje až ke grotesknímu zjednodušení. Nejeden populární žena, celebrita současného českého showbyznysu je nám zde představována jako „silná osobnost s vlastním vnitřním světem, prací, názorem na život“; přibližně takto vypadá stereotyp, který se neustále opakuje v různých modifikacích. Uchylují se k němu i samy ženy v různých interview – někdy sebevědomě:

Vždycky jsem se spoléhala spíš na svůj intelekt a ne na to, jak vypadám.

Režiséři... byli to chlapi, kteří mě akceptovali. Ne pro můj ksichtík, ale pro to, jak dokážu myslet, jaké mám ambice.

Jindy je jejich sebehodnocení rozporuplné, poznamenané určitými pochybnostmi:

Jsem první generace holek, která zkusila žít chlapský život, což nám poněkud komplikuje vztahy...

Já bych vedle sebe chtěla mít někoho silného, kdo chytí opratě a bude mě kočírovat, ale vlastně nevím, jestli bych mu to dovolila.

Objeví se i vyjádření skeptická:

My ženy jsme chtěly být emancipované, ale trochu hýčkání by neškodilo.

Příznačná je zejména jistá podvojnost, ambivalentnost formulací:

Silná ženská s vlastním názorem, ale i malá holka.

Příliš ženské tělo s příliš mužským mozkem.

Křehkou, zranitelnou duši schovávají pod drsně emancipovanou slupkou.

Tato křehká dívka má neuvěřitelnou sílu.

Má křehkou a niternou (!!) dušičku, ale už musela dost vydržet.

Umí se přizpůsobit a zároveň být svá.

Opět by bylo možno vyhledávat příklady v dnes už klasické literatuře; ostatně jedna z hereček je tu přímo charakterizována prostřednictvím charakteristiky postavy, kterou hraje (Strindbergovy Slečny Julie): „Silná a soběstačná, emancipovaně samostatná, a přitom šířaná živočišnou touhou po závislosti na muži.“ Tato rozpolcenost je hlavním tématem – evergreenem autorek, které píšou do ženských magazínů. Jejich hlavní zbraní je přitom snaha ukázat úspěšné a nezávislé ženy z pohledu jejich partnerů; do výstavby žensko-mužských kontrastů v textu vtahují mužskou perspektivu a dospívají obvykle k výsledkům pro muže nepřilichotivým. Asi takto:

Neunesl obrovský úspěch manželky.

Neunesl fakt, že holka, do které se zamiloval, je slavná, hodně vytižená a prostě musí být hodně samostatná.

Nedokázal snášet život vedle tak silné osobnosti. „Neměl žádný vlastní život a byl pro ni jen přívěsek, takovej pejsek. Kam ho postavila, tam ho našla”, dodává muž, s nímž redaktorka hovořila. I samy „slavné ženy” vyjadřují totéž velmi pregnančně:

Jen pořádně sebevědomý chlap může skousnout ženskou, která je populárnější než on.

Dovídáme se, že „chlap reaguje na ženu nejdřív podle vzhledu. Pak teprve zvažuje, jestli je dost inteligentní – nebo jestli není až moc inteligentní. Někomu vadí mít chytrější ženu, nebo ženu, co víc vydělává...” A samostatnou kapitolou jsou výroky mužů o ženách; výroky, které vrhají pozoruhodné světlo nejen na citované muže, ale i na ženy-redaktorky, které tyto citáty a pseudocitáty vybírají, vytrhují je z kontextu a zasazují je do úplně odlišného textového okolí, různě s nimi manipulují. Tak např.:

„Radši bych měl úplně normální hodnou holku, třeba z vesnice, která nemusí být zrovna přechytračená.”

„Neni nad to, rozdat si to s nějakou husičkou – utěct před slavnou ženou do náruče nějaké servírky nebo kadeřnice”.

Některá vyjádření jsou vyloženě posměšná, nabývají až anekdotického rázu:

Je krásná, inteligentní a miluje mě. Co jiného od ženy můžu chtít.

Má žena mě tak miluje, že mi někdy dokonce i rozumí.

V rodině M. výhradně Josef určuje, co je správné a co ne. Dělá to proto, aby o tom nemusela přemýšlet jeho Hanka, která ušetřený čas může věnovat sama sobě.

Má smysl pro humor, což u holek nebývá až tak obvyklé.

Mužský posměch na adresu žen – většinou dobromyslný chlapský folklor – se v rukou žen, které vládnou ženskými časopisy, stává nástrojem obratné manipulace a slouží posléze naopak k zesměšnění a naprostému znemožnění mužů.

Archaické stereotypy (někdy v novém kontextu nebo v novém verbálním odění) ovšem přežívají i tam, kde se ženám radí, jak muže získat, tj. „jak nalíčit past na lovce”, „jak ho chytit na vějíčku”, „jak využít sex k tomu, aby si muže co nejvíce ochočily”, „omotaly kolem prstu”. Pokud jde např. o oblečení, jsou v módě pánské prvky (kravaty apod.), jejichž rafinované, promyšlené užívání umocňuje ženskost a působí dráždivě, provokativně. Módní je např. i šňěrování, což je „bezva finta, jak v mužských vybudit fantazii”, neboť „v chlapském povědomí zafunguje historický korzet”. Ženám se doporučuje, aby dobře odhadly, co na muže víc zabírá –

zda chce být dobyvatel nebo se raději nechat dobývat. Rady zní mj. i takto: „Musíte ho rafinovaně svést, ale chovejte se tak, aby si myslel, že svedl on vás... aktivní musí být on... potřebuje sebejistotu lovce...” V takovýchto textech instruktážního, resp. takticko-strategického zaměření se k ženským stejně jako k mužským aktérům přiřazují slovesa jako *vyjet*, resp. *vystartovat po někom; balit, sbalit někoho; urvat, ulovit, nabrnknout si někoho*...

Tento článek je v rámci našeho výzkumu první sondou do někdy banální, někdy rafinované, jindy spíše vulgární hry ženských a mužských rolí a perspektiv, která je v časopisech pro ženy ztělesněna nepřeborným množstvím výrazových stereotypů; některé z nich jsou zastaralé a dodávají textům mírně komický retro charakter, jiné prodělávají automatizaci až v poslední době, přímo před našima očima. Na závěr si ještě všimnu toho, o čem už před řadou let psala D. Tannenová (v českém překladu 1995) a další ženské autorky (o tom i Hoffmannová, 1995). Mám na mysli rozdíly v komunikačním chování a vyjadřování mužů a žen, zdůrazňování genderových specifik v komunikaci – v tomto případě z pohledu ženských časopisů. V časopise Šťastný Jim se před časem objevil jakýsi seznam „smrtných hříchů”, kterých se obvykle – k nelibosti mužů – dopouštějí ženy. Některé z těchto „hříchů” jsou už notoricky známé a uvádějí se obligatorně, kdykoliv při jde řeč na toto téma: je to např. ženské *skákání do řeči*. Podíváme-li se na seznam dalších provinění, je zřejmé, že většinou (až na nepatrné výjimky, jako že ženy vždycky nechávají muže čekat) jde o návyky řečové, utvářející do značné míry to, co se pokládá za „ženský styl” komunikace; vždyť také téměř všechny uváděné položky začínají verbem *dicendi*. Ženy se při schůzkách s muži mj. *prohřešují* tím, že *se zmiňují* o dalších schůzkách; že *se ptají* na plat a majetkové poměry svého nápadníka; že mu *vyprávějí* o svých předchozích partnerech; že dříve či později začnou *popisovat* svou představu svatby; nebo že *říkají*, kterak nerozumí fotbalu, a *podivují se* nad tím, co muži na fotbalu mají. Typické je např. i to, že ženy vždycky začínají svou řeč zájmenem *já*, a ještě ke všemu neustále telefonují s přítelkyněmi... Na první pohled vidíme, že jde opět o stereotypy, které se ve společenské komunikaci zabydlely už dávno – včetně oné banální dikce, neúnosných simplifikací a generalizací. Stále však žijí mezi námi a ženské časopisy jsou důkazem, že se jich – přes veškeré proměny našeho života – hned tak nezbavíme. Úplně stejného jazyka totiž užívají v těchto časopisech třeba informace o filmech, které přicházejí do kin či na televizní obrazovku. Za všechny určitě stačí jeden příklad takové „propagace” filmu Americká krása:

Typický manželský pár! Muž, kterého nikdo neposlouchá, a manželka, která pořád mele pantem... Americká krása je i zatraceně trefně česká!

(Jako materiál pro tento příspěvek byla využita především série čísel časopisů *Story*, *Spy*, *Šťastný Jim* z roku 2003, a dále i některé příspěvky z časopisů *Xantypa*, *Cosmopolitan*, *Cosmogirl*, *Bazaar*, *Jackie* aj.)

Literatura

- Čmejrková, S., 1996, *Kdo je Ty? Jazyk pro divčí časopis aneb syntetizovaná čtenářka* – Jazyk a jeho užívání, ed., I. Nebeská – A. Macurová. Praha, FF UK, s. 265-274.
- Čmejrková, S., 1997, *Jazyk pro druhé pohlaví*. – Daneš, F. a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí, Praha, Academia, s. 146-158.
- Hoffmannová, J., 1995, Feministická lingvistika?, *Naše řeč* 78, s. 80-91.
- Hoffmannová, J., 2003, *Hodnocení, intenzifikace... a STYL v lexiku časopisů pro ženy*. – Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, Řada jazykovědná, D 3, s. 73-77.
- Hoffmannová, J., 2004, „Outfit“ a „look“ českých magazínů pro ženy: je jejich jazyk a styl dost „trendy“? – Přednášky z XLVII. běhu Letní školy slovenských studií, Praha, UK., s. 63-74.
- Římalová, L., 2000, I vy můžete být slavní (Subjekty v časopise *Spy*), *Čeština doma a ve světě*, 8, s. 106-109.
- Saicová Římalová, L., 2002, Vyznavačkám chic stylu (Dnešní čeština podle časopisu *Style*), *Čeština doma a ve světě*, 10, s. 22-25.
- Tannen, D., 1995, *Ty mi prostě nerozumíš. Jak spolu mluví ženy a muži*, Praha, Mladá fronta.

Příspěvek byl vypracován za podpory Grantové agentury Akademie věd ČR v rámci projektu č. IAA 9061303.

Women and Men in Female Magazines: Roles, Points of View, Stereotype Expressions

The article deals with the specific style coming into existence in contemporary Czech: the style of popular magazines designed for female readers. An interplay of roles and perspectives of men and women is one of the characteristic features of the style which is realized in various types of stereotype expressions. Some of them are old and traditional. Others („feminine“ stereotypes) reflect newly formed relationships between men and women. It is interesting to discover and analyze how men and women name themselves and how they name each other, how they categorize sexes, and to what extent they identify themselves with these – more or less stereotyped – denominations.